

Sunuş

“Pera Rum Cemaati” ile ilgili monografik çalışmamın ilk dürtüsünü oluşturan nedenler kişiseldi. Yaşıttım İstanbullu Rumlar gibi ben de, eşim de, oğlumuz da Alman Hastanesi’nde doğduk. Orta ve lise eğitimini aldığım Zapyon Kız Lisesi, oturduğumuz Cihangir semtine bir adımlık mesafedeydi. Ergenlik yıllarımda dünya edebiyatını İstiklâl Caddesi’ndeki Sanders Kitabevi’nden aldığım kitaplarla tanımaya başladım. İlkokuldan başlayarak 1950-1980 yılları arasında altın çağını yaşayan Türk tiyatrosunun en iyi oyunlarını ve oyuncularını, İstanbul’a konuk gelen en iyi Yunan tiyatro gruplarını, en kaliteli filmleri Beyoğlu’nda izledim. Tokatlıyan Otel salonlarında ailece gittiğimiz pek çok nişan ve düğün davetinden başka, Beyoğlu’ndaki gece kulüplerinin “Taksim Belediye”, “Güney Park”, “Semiramis”, “Çiftlik Park”, “Şato”nun devamlı müdavimi olan ve küçük yaşma karşın beni yanlarından ayırmayan ailemle izlediğim müzik programları, özellikle İsmet Sıral Orkestrası’nın caz parçaları, Türk radyosunda her pazar dinlediğim Dimitri Mitropulos yönetimindeki New York Senfoni Orkestrası ve diğer programlardaki L. Armstrong, E. Fitzgerald’ın seslendirdiği caz müziği, klâsik Türk müziğinden seçmeler, kozmopolit kültürümün oluşmasındaki önemli etkenlerdendi.

Doğduğum bu dünya güzeli kentte, cetlerim ve ailem gibi yaşlanıp ölmek, 1980’e kadar taşıdığım bir ütopya, belki de bir yanılsamaydı.

Artık misafir gibi her geri dönüşte ilgimi çeken, geçim sorunlarıyla ezilen kentteki yığınların, 1500 yıl sürekli yaşanmış bir kentin sesini duymaktan yoksun, süreç içinde oluşan kültür birikiminden ve eski sakinlerden habersiz yaşamlarıdır.

Önsöz

Cumhuriyet döneminde günlük yaşam kavgası dışında, suskun, çekingen ve içine kapalı bir toplum olarak yaşamayı sürdüren ve günümüzde “hoş bir seda” olarak kalmaya aday İstanbul Rumları içinde Pera Rum cemaatinin özel bir yeri vardır.

Tarihsel gelişim içinde 19. yüzyıldan başlayarak Stavrodromi-Pera Rum cemaati ile Pera-Beyoğlu semtinin evrim süreci paralel bir çizgi izler.

Pera adıyla tanımlanan bölge, Bizans döneminde surlarla çevrili başkent Konstantinopolis’in karşısında, Haliç’in doğu yakasında, *şehir ötesi* anlamı içeren “Peran” veya “Perea” adıyla Bizans’ın 13. rejyonunu oluşturuyordu.

Fetihten sonra yabancı elçilikler, önceleri Galata’da barınmaktaydılar. 1535’te Fransa ile imzalanan anlaşmadan sonra, Fransız elçisine Galata Kulesi dışında, “Pera Bağlarında” oturma izni verilir ve elçilik oraya taşınır. Fransızları diğer Avrupa elçilikleri de izler...

17. ve 18. yüzyılda Avrupa ülkeleri ile ticari ilişkileri olan Rum tüccarlar aileleri ile *eski* İstanbul’dan Pera’ya gelip yerleşir. Giderek diğer Rum aileler onları izler ve Pera süreç içinde varlıklı Rumların, Levanten ve Ermenilerin yaşadığı, Batı’ya özenen, Avrupai bir semte dönüşür.

Osmanlı döneminde, Rumların İstanbul’daki yerleşim birimlerinden olan ve asırlar boyu Patrikhane’nin içinde yer aldığı en ünlü yerleşim bölgesi sayılan Fener semtinden sonra, kentsoylu Rumların yaşadığı ilk çağdaş, kozmopolit yerleşim birimi Pera’dır. 1955 yılına kadar, takriben 100 yıllık bir süre için, Beyoğlu semtinin nüfusça kalabalık ve dinamik potansiyelini oluşturan “Stavrodromi-Pera Rum cemaati”nin resmi kuruluş tarihi 1804’te Galatasaray’da inşası tamamlanıp ibadete açılan ve Meryem Ana’ya adanan, “Ta İsodiya tis Theotoku (Panayia) Kilisesi”nin açılış ayını ile başlar. Aynı tarihlerde Patrikhane’nin resmî mühürlü “Siyilion”u (belgesi) ile Stavrodromi-Pera Rum cemaatinin kuruluşu onaylanır. Yeni yerleşim alanının sınırları,

Galata Kulesi'nden Taksim mezarlıklarına Tophane'den Kasımpaşa Deresi'ne uzanan bölge olarak belirlenir.

1850'lere gelindiğinde, Pera'da yaşayan Rumların sayıca artması, ikinci bir kilise inşasını gerektirir. 25 Mart 1856'da Tarlabası'nda inşaatı başlayan, İstanbul'un kurucusu Aziz Konstantinos ile annesi Azize Eleni'ye adanan kilise 1861'de tamamlanır. Böylece Pera'daki Rum cemaatinin ikinci kilisesi ve genişlemiş olan yerleşim, mahalli resmiyet kazanır. 1870'lere gelindiğinde artan Rum nüfusun zorlamasıyla Taksim'de, 'Ayia Triada'ya (Aziz Üçlü) ithaf edilen kilisenin inşası başlar. 1880'de kilise ayine açılır. Pera-Rum cemaatinin yerleşim alanı Ayazpaşa'dan Pangaltı'ya kadar uzanır.

Stavrodromi-Pera Rum cemaatinin nüfus sentezinde İstanbul Rumlarından başka, Anadolu Rumları ile 1840'lardan sonra özerk Yunanistan'dan, Yanya'dan, Epir'den, Mora'dan, Karpenisi'den, Kefalonya Adası'ndan, Sakız, Midilli ve Kyklades adalarından ekonomik nedenlerle (iş imkânları ve daha iyi hayat şartları nedeniyle) İstanbul'a göç eden Yunanlılar, aileleri ile Galata ile Pera'nın çeşitli mahallelerine yerleşerek emigrasyon kolonileri kurup, birçok meslek alanında çok başarılı olurlar.

Batı'daki kent yaşamına benzer, kentsoylu bir yaşam tarzı geliştiren Peralı Rumların, bankerinden tüccarına, aydınından zanaatkârına, İstanbul'un ekonomisinde, toplumsal hayatında, kültüründe etken bir rol oynadığını görürüz.

Pera cemaati resmi statüsüne kavuştuktan sonra ekonomik olanaklarını zorlayarak, bir taraftan cemaat okullarının kurulması ile süreç içinde erkek ve kız çocuklarına çağdaş ve nitelikli bir eğitim sağlar. Diğer taraftan cemaatin acil sosyal yardım ihtiyaçlarına çözüm getirecek kurumları yaşama geçirir. Bunun yanısıra, Rum aydınlar 19. yüzyıl ikinci yarısından başlayarak, Galata ve Pera'da büroları bulunan, ellinin üstünde gazete ve dergi yayınlarken Rum toplumunun her kesimini bilgilendirip eğitmeye yönelir. Pera'da yaşayan her türlü kültürel etkinlik ve eğlence, tiyatro, konser, sinema, davet, balo ile otellerdeki "supe" ve "dine"lere varlıklı Rumların katıldığını dönemin Fransız ve Rum basınından öğreniyoruz.

Asırlar boyu İstanbul'un kültür mozağinde çok önemli bir yer oluşturan Rumlardan, Pera-Beyoğlu Rum cemaati için hazırlamayı tasarladığım monografinin ön çalışmasına Atina'da, 1990'da başladım.

Pera-Beyoğlu semtinde yaşamış olan Rumların, tarihsel süreç içindeki toplumsal, ekonomik, kültürel profilini çizmek amacıyla, Atina'ya değişik tarihlerde göç etmiş, ancak Pera'da doğup okumuş ve yaşamış, kültürel etkinlikler ile sosyal yardım kurumlarının çalışmalarına katılmış, 70'in üstünde İstanbullu Rum'u evlerinde ziyaret ederek, sözlü tarih çalışması çerçevesinde yaptığım görüşmeleri kayda alarak, fotokopi albümlerini, okul diplomalarını görüntüledim, ve oluşan zengin arşiv, çalışmamın temel eksenini oluşturdu. Bunun yanısıra, Atina Eski Meclis Kitaplığı'nda, İstanbul basımı Rumca gazeteleri tarayarak Pera'da, o dönemdeki günlük yaşam üstüne birinci elden bilgiler derledim. Ve yine Atina'daki arşiv ve kitaplıklar ile Patrikhane kitaplığında, Pera Rum cemaatinin yaşamı ile ilgili eğitim, kültür ve sosyal yardım kurumlarının 19. ve

20. yüzyılda yayınladıkları tüzük ve yıllık faaliyet raporlarından örnekleri okuyarak not aldım. Kaynakçada belirtilen Rumca-Türkçe ve yabancı dilde Pera üstüne yazılan kitapların incelenmesi sonucu, konum ile ilgili çok geniş bir kaynakça oluştu ve sorularıma ışık tuttu. Derlenen yazılı ve sözlü belgeler, dört anabölüme ayrıldı: Pera topografyası ile tarihi, Stavrodromi-Pera Rum cemaatinin kuruluşu, eğitim ve sosyal yardım kurumları, ekonomi ve kültürel etkinlikleri içeren günlük yaşam, 1921'deki Büyük Yol-Cadde-i Kebir rehberi. 2000 yılında Atina'da bir kültür evine yukarıda belirtilen bölümleriyle "Pera-Rum Cemaati" adıyla bir CD-ROM hazırladım. Bu CD, 2002 yılında aynı adla hazırlanan kitabın içeriğini oluşturdu. Okuyucunun elindeki kitap, 2000 yılında Atina'daki yayının çevirisidir.

Kitabın çevirisi ve hazırlık aşamasındaki bilgisayar çalışmasında emeği geçen bütün arkadaşlara candan teşekkürlerimi bildirmek isterim. Bunun yanısıra İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'na ve emeği geçen Belgin Çınar, Serda Semerci ve Fahri Aral'a teşekkür ederim.

Dilerim kitabım İstanbul'daki azınlıklar üstüne çalışma yapmak isteyen genç araştırmacıların çalışmalarına da katkıda bulunur.

SULA BOZİS
Atina, Ağustos 2011